

Probably, the expectation of a correctional effect in the development of speech activity of mentally retarded children can be achieved under certain specially created conditions: a science-based system analysis of demonstration both verbal and psychological dysontogenesis; development of principles, methods and content of the early differential diagnosis of speech development considering the psychological mechanisms and patterns of speech activity formation during ontogenesis; development of varied classification (typology) of different demonstrations of speech development disorders in the middle of children nosology considering the structure and complexity of both intellectual and speech disorders; development of a special system of correctional logopedic effect with support on the determination of the causes and individual characteristics of speech development disorders in mentally retarded children.

Key words: *speech, speech activity, speech disorders, systemic underdevelopment of speech, mentally retarded children, levels of mental retardation, formation and correction of speech activity, a special school, logo-correctional work.*

УДК 376.016:93/94

Н. А. Гіренко
Донбаський державний
педагогічний університет

ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ З ДРУКОВАНИМ ТЕКСТОМ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ У СПЕЦІАЛЬНІЙ ШКОЛІ

У статті розглядається проблема особливостей засвоєння історичного матеріалу учнями спеціальної школи на уроках історії у процесі роботи з друкованими текстами. Вивчення наукових джерел (В. І. Бондар, А. І. Капустін, Л. В. Петрова, Г. М. Плешканівська та ін.), свідчить про складнощі, з якими стикаються старшокласники при засвоєнні історичних знань. Проведене дослідження дозволило визначити якість засвоєння історичних знань розумово відсталими учнями 8 класу в ході вивчення курсу історії України. Досліджено рівень сформованості вмінь учнів користуватися друкованими джерелами історичного характеру та їх вплив на засвоєння історичних знань старшокласниками.

Ключові слова: *уроки історії у спеціальній школі, історичний матеріал, історія України, друковані джерела, засвоєння історичних знань, історичний факт, план-орієнтир, мислення.*

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку країни, коли зростає національне самоусвідомлення та духовне відродження нації, відбувається кардинальна переоцінка та перегляд історичних цінностей. Тому **актуальність дослідження** продиктована необхідністю розширення кола знань з історії України в навчально-виховному процесі допоміжної школи. Навчальний курс історії України, що вивчається у спеціальній школі, ставить за мету ознайомити учнів із найбільш важливими подіями з історії України, її сучасним життям і на цій основі забезпечити зростання самосвідомості молодого покоління. Знання історії своєї країни розширює кругозір учнів, зароджує повагу до того, що створено працею народу, виховує школярів у дусі любові до своєї Батьківщини.

Особливості засвоєння учнями історичного матеріалу, у тому числі шляхом використання друкованих джерел, вивчали вчені-методисти

К. О. Баханов, А. А. Вагін, П. В. Гора, С. А. Єжов, А. О. Єрмоленко, Л. В. Задорожна, Т. Л. Ковбасюк, В. О. Комаров, Д. І. Полторак, О. І. Пометун, А. І. Стражев, Г. О. Цвікальська та ін. Вони наголошували на тому, що на уроці краще запам'ятовується той матеріал, який діти аналізують, роблять висновки, узагальнення, порівняння, висловлюють власну точку зору, свої думки, самостійно пояснюють події та явища.

Використання джерел друкованого тексту на уроках історії в допоміжній школі розглядали вчені-дефектологи В. І. Бондар, Є. Т. Голікова, Т. С. Голубева, А. І. Капустін, М. І. Кузьміцька, В. А. Лапшин, В. С. Луценко, І. В. Озерський, Л. В. Петрова, Г. М. Плешканівська, Т. І. Пороцька, Б. П. Пузанов, Т. Н. Федорова та ін., які відмічали, що навіть у старших класах, працюючи зі складними текстами, школярі сприймають зміст переважно як послідовність конкретних ситуацій, не пов'язаних між собою. Науковці відмічали, що в розумово відсталих дітей за прочитаними словами не виникають конкретні уявлення чи наочні образи. Сприймаючи окремі об'єкти, вони, як правило, виокремлюють загальні ознаки, характерні для цієї категорії історичних понять і не можуть назвати суттєві їх ознаки. При цьому образи, що виникають у учнів на основі сприймання, не диференційовані, не конкретні. Навіть у старших класах, працюючи зі складними текстами, школярі сприймають зміст переважно як послідовність конкретних ситуацій, не пов'язаних між собою. У зв'язку з цим ситуаційне мислення розумово відсталих дітей вступає в конфлікт із логічною структурою тексту, кісні стереотипи та звичайні асоціації створюють складнощі для розуміння [3].

Між тим робота над друкованими текстами може бути одним із засобів активізації пізнавальної діяльності учнів. У роботах В. С. Луценка, Т. І. Пороцької, Т. Н. Федорової відмічається, що книга може виконувати корекційно-дидактичні функції при навчанні учнів допоміжної школи.

У зв'язку з цим **метою нашого дослідження** стало вивчення особливостей сприйняття історичного матеріалу учнями з обмеженими можливостями у процесі роботи над друкованим текстом та визначення умов, що забезпечують ефективність засвоєння історичних знань старшокласниками спеціальної школи. У ході дослідження нами вирішувалися такі завдання:

1. Визначити рівень засвоєння історичних знань розумово відсталими учнями 8 класу в ході вивчення курсу історії.

2. Вивчити рівень сформованості вмінь учнів користуватися друкованими джерелами історичного характеру та їх вплив на засвоєння історичних знань старшокласниками.

3. Провести аналіз рівня засвоєння історичного матеріалу учнями на уроках історії у 8 класі спеціальної школи.

Виклад основного матеріалу. Визначення рівня засвоєння історичних знань оцінювалося нами за такими показниками: знання

історичних фактів і подій відповідно до програми з історії України у 8 класі допоміжної школи; вміння встановлювати хронологічну послідовність історичних фактів; вміння визначати та встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між історичними фактами.

Сформованість умінь користуватися друкованими джерелами та текстами визначалося в ході: вміння прочитати текст підручника; вміння скласти план за текстом підручника; вміння переказувати текст підручника відповідно до складеного плану-орієнтиру.

Аналіз рівня засвоєння матеріалу історичного характеру відбувався на прикладі вивчення розділу «Виникнення українського козацтва», теми «Запорозька Січ». Знання учнів оцінювалися за статтею підручника Г. М. Плешканівської «Оповідання з історії України».

Перевірка виконання домашнього завдання, а саме актуалізація опорних знань і вмінь, дозволила визначити рівень засвоєння історичних знань восьмикласниками. Відповідно до програми учні повинні знати історичні факти (виникнення козацтва, його роль у боротьбі за національну незалежність), уміти визначати історичний період та встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, відповісти на питання:

- 1) Що означає слово «козак»?
- 2) Коли виникло козацтво?
- 3) Чому виникло козацтво?

Вивчення рівня сформованості в учнів користуватися печатним текстом відбувалось у процесі засвоєння старшокласниками нового матеріалу уроку під час роботи над статтею підручника під час виконання таких завдань:

- 1) Прочитати статтю підручника про звичаї та побут козаків.
- 2) Скласти план за текстом статті.
- 3) Розповісти за складеним планом про зовнішній вигляд і побут козаків.

Найбільш вдалимими були відповіді учнів, які характеризували їх знання щодо фактів історій. Так, більшість учнів правильно відповідали, хто такі козаки, коли виникло козацтво. Такі учні досить точно називали загальний вигляд козаків, їх заняття, спосіб життя. Але складнощі в них визивали дані про озброєння, владний устрій козаків. Крім того, серед восьмикласників були й такі, яким навіть прості факти з життя козаків було складно пригадати й перелічити. Відповіді таких учнів були розрізненими, уривчастими. Вони розповідали то про те, де розташовувалися козаки, то про їх загальний вигляд, то про спосіб життя, то пригадували, що їх головною роллю була військова служба. Такі учні не завжди могли визначити характерні прикмети даного історичного поняття.

Встановлення хронологічної послідовності стало для старшокласників більш складним завданням. Учням складно було співвіднести який це був час,

чим він характеризувався, яке місце займала боротьба українського народу з татарською навалою. Між тим, за допомогою вчителя, за навідними його питаннями, ці учні поступово усвідомлювали матеріал і могли дати правильну відповідь. Більше третини школярів (37,5 %) давали зовсім фрагментарні відповіді. Вони не вміли визначати століття, співвідносити його з історичними датами. Їм складно було визначитися як у часі, так і в просторі.

Та найбільш складним для виконання стало завдання, що передбачало встановлення причинно-наслідкових залежностей. Чому виникло козацтво? Чому метою козакування поступово стали не промисли, а боротьба? Характерним для відповідей школярів було те, що вони були не повними, не завжди точними й іноді вимагали додаткових запитань з боку вчителя, або його підказки.

Одержані в ході дослідження дані та їх аналіз дозволили розподілити восьмикласників за особливістю та своєрідністю засвоєння ними історичного матеріалу на уроках історії в допоміжній школи.

Ті учні, у яких були найкращі результати, склали 20,8 % (I рівень). Вони показали, що можуть добре засвоїти тему уроку за розповіддю вчителя та прочитаним тестом. Їх відповіді були повними, правильними, конкретними. Восьмикласники могли логічно викласти свою думку, точно дати характеристику історичним фактам і явищам. При роботі з підручником учні вчасно справлялись із завданням. Брالی активну участь у складанні плану-орієнтиру, проявляли самостійність та ініціативу. Переказ тексту підручника учнями даної групи був точний, правильний, послідовний, мав ознаки узагальнень і висновків, емоційного відношення до історичного факту.

Особливості засвоєння історичних знань учнями II рівня проявлялись у тому, що вони могли на уроці засвоїти в основному історичний матеріал. Але їх знання були обмеженими, не завжди точними. Це проявлялося в тому, що їх знання відображали нижчий рівень засвоєння історичних фактів, примітивний рівень оволодіння логічним апаратом (сформованості прийому порівняння, аналізу, абстрагування, узагальнення), недостатній розвиток причинного мислення. Ці якості знайшли своє відображення і під час роботи учнів із текстом підручника. Восьмикласники даної групи були пасивні при складанні плану-орієнтиру, їх переказ тексту не мав достатньої інформації, не всі пункти плану висвітлювалися. Найслабшим місцем було те, що учні не могли зробити досконалих висновків у ході переказу, встановити причинні залежності та логічну послідовність подій. До цієї групи, на даному етапі дослідження, нами було віднесено 42,75 % школярів.

Для учнів III рівня (найбільш слабкі діти) було характерним те, що вони слабо володіли матеріалом, що відображав історичні факти та події. Це зумовило і їх відношення до сутності та змісту питання, розуміння розвитку історичного явища. Невміння дати оцінку історичному факту, розуміти його розвиток та наслідки вплинуло і на засвоєння друкованого тексту. Не всі учні

з змогли у відведений час прочитати статтю підручника. Вони були пасивні при складанні плану-орієнтиру, не вміли скласти розповідь за ним. До цієї групи були віднесені 36,45 % старшокласників, які брали участь у дослідженні.

Висновки. Аналіз отриманих даних про рівень та особливості засвоєння історичного матеріалу учнями 8 класу на уроках історії у спеціальній школі дозволив дійти таких висновків.

1. Старшокласники з вадами розвитку у процесі вивчення курсу історії України в допоміжній школі орієнтуються в історичному матеріалі: засвоюють історичні факти, розуміють логіку подій, їх місце в історичному процесі, вміють встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між історичними явищами, робити аргументовані висновки.

2. Складнощі, які зазнають учні, пов'язані з примітивним рівнем оволодіння логічним апаратом (сформованості прийому порівняння, аналізу, абстрагування, узагальнення), з недостатнім розвитком причинного мислення.

3. При роботі з друкованим текстом старшокласники можуть засвоїти прочитаний текст, пригадати його послідовність, за допомогою вчителя скласти план-орієнтир. Під час переказу школярі додержуються плану-орієнтиру, роблять відповідні висновки та встановлюють причинно-наслідкові зв'язки.

4. При цьому школярі під час роботи над текстом не завжди можуть дати оцінку історичному факту, розуміти його розвиток та наслідки. Не завжди учні встигають у відведений час прочитати статтю підручника, проявляють пасивність при складанні плану-орієнтиру,

5. Ефективне засвоєння учнями з вадами розвитку історичного матеріалу значною мірою залежить від тих педагогічних заходів, методів та прийомів, що забезпечують якісне засвоєння історичного матеріалу на уроках історії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бондарь В. І. Методичні рекомендації щодо удосконалення процесу навчання на уроках історії у допоміжній школі / В. І. Бондарь, Г. М. Плешканівська. – К. : Рід.шк., 1985. – 65 с.
2. Єрмоленко А. О. Як працювати з джерелами інформації на уроках історії / А. О. Єрмоленко // Історія в школах України. – 2008. – № 2. – С. 32–37.
3. Капустин А. И. Формирование понятий у учащихся вспомогательной школы на основе оптимизации процесса чувственного и рационального познания : методическое пособие для студентов дефектологических факультетов / А. И. Капустин. – Славянск, 1982. – 86 с.
4. Ковбасюк Т. І. Традиції та новації у використанні писемних джерел на уроках історії України / Т. І. Ковбасюк // Історія в школах України. – 2008. – № 11–12. – С. 46–48.
5. Плешканівська Г. М. Використання художніх творів на уроках історії в допоміжних школах / Г. М. Плешканівська. – К. : Рід.шк., 1979. – 119 с.

РЕЗЮМЕ

Гиренко Н. А. Особенности работы с печатным текстом на уроках истории в специальной школе.

Целью исследования стала проблема изучения особенностей усвоения исторического материала ученикам на уроках истории в специальной школе в процессе работы над печатным текстом. Изучение научных работ (В. И. Бондарь, А. И. Капустин, Л. В. Петрова, Г. М. Плешкановская и др.) показывает сложности, с которыми сталкиваются старшеклассники при усвоении исторических знаний. Проведенное исследование позволило определить уровень усвоения исторических знаний умственно отсталыми учащимися 8 класса в ходе усвоения курса истории Украины и изучить уровень сформированности умений использовать печатные источники исторического характера и их влияние на усвоение исторических знаний старшеклассниками.

Ключевые слова: уроки истории в специальной школе, исторический материал, история Украины, печатные источники, усвоение исторических знаний, исторический факт, план-ориентир, мышление.

SUMMARY

Girenko N. Peculiarities of work with the printed text at the lessons of History in special schools.

In the article the problem of the peculiarities of the assimilation of historical material by the students at the lessons of History in special school in the process of work with printed texts is analyzed. The learning of the scientific sources (V. Bondar, A. Kapustin, L. Petrova, G. Pleshkanivska and others) affirms the difficulties with that the senior students come across while assimilating historical knowledge.

The aim of our research there is investigation of the peculiarities of perception of historical material by students with disabilities in the process of their work with the printed text and the determination of the conditions that ensure the effectiveness of the assimilation of historical knowledge by senior students of special school.

Analysis of the level of mastering material of historical character was made on the example of studying of section «Emergence of Ukrainian Cossacks», the topic «Zaporizhzhya Sich».

The analyses of received data concerning the level and the peculiarities of the assimilation of the historical material by the eighth graders at the lessons of History let us make the following conclusions:

- senior students with disabilities in the process of studying the course of History in Ukraine in special school orientate in the historical material;*
- the difficulties that students experience are related to the primitive level of mastery of the logical apparatus (formation of the device of comparison, analysis, abstraction, generalization), with the insufficient development of causal thinking;*
- while working with the printed text senior students can master the text they read, remember its succession, with the help of the teacher make the plan-guide; while doing this the students working with the text cannot always estimate the historical fact, realize its development and consequences. Not all the students cope at the given period with reading the paragraph of the textbook, they are passive at making the plan-guide;*
- effective assimilation by the students with disabilities of the historical material at the large degree depends on those pedagogical actions, methods and devices that provide the qualified assimilation of the historical material at the lessons of History.*

Key words: lessons of History in special schools, historical material, History of Ukraine, printed sources of historical character, mastering historical knowledge, plan-guide, mentality.